ISSN 1306-8202 · MESSN: 2147-9895

TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELİ ARAŞTIRMA DERGİSİ

[illegible]	[illegible]
THE SIGNIFICANCE OF SHAHNÂMA-Y HADIQUT FOR THE ANLI-HAGE TRADITION	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]

[illegible] · [illegible] · [illegible]

Türk Kültürü ve **Hacı Bektaş Velî** Araştırma Dergisi,
Güz - Eylül 2023, Sayı 107, 253-265.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International
(CC BY-NC 4.0)

MAKALE ARTICLE
ISSN: 1306-8253 eISSN: 2147-9895
Geliş Tarihi/Received: 30.01.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 16.05.2023
https://doi.org/10.60163/hbv.107.012

DEDİĞİ SULTAN MENAKIBNAMESİNDE TESPİT EDİLEN KERAMET MOTİFLERİ ÜZERİNE KÜLTÜREL BİR İNCELEME

A CULTURAL CONSIDERATION ON THE MIRACULOUS MOTIFS DETECTED IN THE RELIGIOUS LEGEND OF DEDIGI SULTAN

HASAN SAVAŞ
Sorumlu Yazar/Correspondence

Öz

Veliler, yaşanılan dünyanın kutsal tarafını oluşturan ve olağanüstü özelliklere sahip olduğu düşünülen temsilcilerdir. Bu şahsiyetlere ait unsurlar, kutsal kabul edilmiş ve toplum muhayyilesinde Tanrı ile kul arasında aracı kişi olarak benimsenmiştir. Halk Müslümanlığında da aynı eğilim söz konusu olup velilerin hayat hikâyelerini ve kerametlerini muhtevasında barındıran pek çok menkıbe teşekkül ettirilmiştir. Özellikle velilerin kutsallıklarının geniş kitlelere yayılabilmesi ve kerametlerin toplumsal kabulü, inandırıcılık vasfı olan menkıbeler aracılığıyla sağlanmıştır. Bu menkıbelerin bazıları geniş bir coğrafyada yayılım gösterirken bazıları ise dar bir alanda yayılım göstermiştir. Dediği Sultan ile ilgili menkıbeler belirli bir bölgede teşekkül etmiş ve velinin kutsallığı sadece yayıldığı dar sahayla sınırlı kalmıştır. Tarihî hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Dediği Sultan, Konya'nın velileri arasında yer almaktadır. Ahmet Yesevi soyundan geldiği düşünülen Dediği Sultan hakkındaki bilgiler menkıbelere dayanmaktadır. Menakıpnameye göre Dediği Sultan, haz veren bütün maddi duygulardan arınmış ve çeşitli olağanüstülükler gösteren bir veli olarak karşımıza çıkar. Dediği Sultan'ın kerametlerini barındıran menakıpnamesi hem onun menkıbevi hayatını hem de çeşitli inanç ve kültürel unsurları muhtevasında barındırır. Buradan hareketle menakıpnamede yer alan keramet motifleri tasnif edilerek evrensel motif numaraları verilmiştir. Tespit edilen keramet motifleri üzerine kültürel bir inceleme yapılmış ve geçmişten günümüze taşınan eski Türk inançlarıyla İslamiyet'in bir sentezi olan veli kültü ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Menkıbe, Veli, Keramet, Dediği Sultan.

Abstract

Saints are the representatives who constitute the sacred side of the world in which they live and are thought to have extraordinary characteristics. Every element belonging to saints has been accepted as sacred and has been adopted as mediator between God and the servant. There is the same tendency in popular Islam, and for this reason, many legends containing the life stories and miracles of saints have been formed. In particular, the spread of the sanctity of the saints to large masses and the social acceptance of the miracles were ensured by the religious legends with a high persuasiveness. While some of these religious legends spread over a wide geography, some legends spread in confined space. Dedigi Sultan's legend were also formed in a certain region and the sanctity of the saint was limited only to the confined space where it spread. Dedigi Sultan, who does not have enough information about his historical life, is among the saints of Konya. The information about Dedigi Sultan, who is thought to be descended from Ahmet Yesevi, is mostly based on religious legends. According to the religious legend, Dedigi Sultan appears before us as a saint who is purified of all material feelings that gives pleasure to people and who shows various extraordinary things. The religious legend includes both his legendary life and various beliefs and cultural elements. Thus the miraculous motifs in the religious legend of Dedigi Sultan were classified and given the universal motif numbers. A cultural analysis was made on the miraculous motifs identified and the cult of the saint, which is a synthesis of old Turkish beliefs and Islam, which has been carried from the past to the present, has been revealed.

Keywords: Culture, Religious Legend, Saint, Miracle, Dedigi Sultan.

Giriş

Genellikle efsane başlığı altında değerlendirilen menkıbeler, muhtevasında velilerin kerametlerini ve hayat hikâyelerini konu edinen inanç temelli bir anlatı olarak karşımıza çıkar. Velilerin etrafında toplanan müritleri tarafından ve tarikatlarının düşüncelerini geniş kitlelere ulaştırmak amacı ile kaleme alınan menkıbeler, biyografi niteliğinin yanında bildiri niteliği de taşımaktadır. Keramet motiflerini bünyesinde sıklıkla barındıran bu anlatılar, velilerin arasındaki üstünlük mücadelesinin de bir göstergesi durumundadır. Sözlük anlamına bakıldığında Arapça kökenli ve isim soylu bir kavram olan keramet, ermiş kimselerin gösterdiğine inanılan doğaüstü ve şaşkınlık uyandırıcı durum (Türkçe Sözlük, 1998) olarak tanımlanır. Menkıbe ise Arapça *nekabe* kökünden türemiş ve tasavvufta velilerin gösterdikleri olağanüstü olayları aktaran küçük anlatılar olarak bilinir (Ocak, 2016). Bunun yanında efsanelerin alt dalı olan ve dinî konuları ele alan menkabe (Boratav, 1969), Türk dilinde galat olarak *menkıbe* şeklinde kullanılmıştır (Sakaoğlu, 2009). Menakıpnameler ise herhangi bir tarikata mensup müritler tarafından oluşturulan ve veliler etrafında olağanüstülük motifleri ile örülerek teşekkül ettirilen menkıbe külliyatıdır.

Menkıbeler, velilerin kerametlerinin konu edildiği anlatılara kaynaklık eden ve 12. yüzyıldan itibaren Anadolu'da çoğalmaya başlayan tarikat şeyhlerinin hayat hikâyeleri ile gösterdikleri olağanüstü hâlleri konu edinen eserlerdir (Alptekin, 2012). Türklerin İslamiyet'i kabulleri ve Anadolu'ya gelişleri ile birlikte bir kalıba oturmaya başlayan menkıbeler, efsane ve memoratlar ile yapı, içerik, motif gibi bağlamlarda iç içe geçmiş bir vaziyettedir. Ancak menkıbeler, dinî şahsiyetin bedensel olarak yaşadığı varsayılan zamanda başından geçenlerle ilgili herhangi bir keramet motifi olmadan da vücuda getirilebilen anlatmalar (Pehlivan, 2009) olması bakımından diğer anlatı türlerinden ayrılır. İnandırıcılık vasfının ön planda olmasından dolayı sözlü kültürde velilerin hayat hikâyelerini ve keramet motiflerini bünyesinde barındıran pek çok menkıbe bulunmaktadır. Bunlar arasında az bilinenlerden biri ise Dediği Sultan'a ait menkıbelerdir.

Tarihî kayıtlara bakıldığında Dediği Dede tekkesinin Osmanlı belgelerinde mevcut olduğu bilinmektedir. Bunların en eskisi Fatih devrine aittir ve Konya'nın Ilgın ilçesine bağlı Mahmudhisar köyündedir. Bu defterde, Akşehir ve Ilgın gibi merkezlerin yanında Mahmudhisar köyünde bulunan bütün vergi mükellefleri etraflıca yazılmıştır. Mahmudhisar köyünün iki esas tımarlı sipahisi vardır fakat tımara tahsis edilmiş olan 5600 akçe civarındaki vergiler, biri Ilgın subaşısı olmak üzere altı kişi arasında paylaştırılmıştır. Bunun yanında öşrün yarısı olarak 1934 akçelik bir meblağı tekke şeyhi olan Dediği Dede'nin oğlu Genç Arslan'a aittir. Köyün vergi vermeye mükellef olan ahalisi o sıralarda elli sekiz kişiden ibarettir. Genç Arslan ve ailesi vergi mükellefi oldukları hâlde vergiden muaf tutulmuşlardır (Bakırer- Faroqhi, 1975). Bunların yanında Doğanhisar'ın Tekke köyünde bulunan ikinci bir Dediği Dede tekkesine ait olan kayıtlar da Fatih dönemindeki aynı defterlerde mevcuttur. Akşehir'in Doğanhisar bucağına bağlı Tekke köyünde de bir Dediği Sultan türbesi bulunur. Bu türbeye 997/1588-1589 tarihinde hayır sahiplerinden olan Hacı Murad bir değirmen ile Kızılca mezrasını vakfetmiştir. Ancak günümüzde adı geçen köyde Dediği Sultan'a ait müstakil bir türbe bulunmamaktadır (Oral, 1956).

Bu bilgilerin dışında Dediği Sultan'ın ismi de araştırmalara konu olmuş ve birtakım anlamlandırmalar yapılmıştır. Rıdvan Öztürk, ″dedegi″ kelimesinin ″(onun)

dediği, söylediği" anlamına gelmediğini, "dedeye mensup, dedenin, dede soyundan, dedenin icazet verdiği" anlamlarına karşılık geldiğini belirtir. Dediği Sultan'ın bulunduğu konumun bu anlamlandırmaya uygun düştüğünü belirtmiş ve gerek Dediği Sultan'a ait menakıpnamenin verdiği bilgiler ve gerekse de tarikat silsilesi içindeki yerini göz önünde bulundurarak bu etimolojik izahını yapmıştır (Öztürk, 2015).

Dediği Sultan hakkında kaynaklarda çok fazla malumat bulunmamakla birlikte hayatı hakkındaki bilgiler daha çok menakıpnameye dayanmaktadır. Menakıpnamede; Dediği Sultan'ın Turgut ve Bayburt oymakları ile birlikte Horasan'dan Ilgın'a gelişi, gösterdiği kerametler, ailesine dair bilgiler ve çevresinde teşekkül eden çeşitli olaylar, Seyit Harun ile olan mücadelesi, Karaca Ahmet'in Hacı Bektaş ile cenk etmesi ve akabinde Dediği Sultan'ın bu durumu sonlandırması, Yatağan Ahmet'in Dediği Sultan'a intisap etmesi ve Dediği Sultan'ın ölümüne dair muhtelif olaylar anlatılır (Taşğın, 2013a). Menakıpnameye göre Dediği Sultan, Türkistan'dan gelmiştir ve Hoca Ahmet Yesevi (1093-1166) soyundandır. Konya-Ilgın-Mahmuthisar beldesinde Turgutlu ve Bayburtlu toplulukları arasında yaşamıştır. Dediği Sultan, bu boyların evliya olarak kabul ettiği önemli şahsiyetlerdendir. Seyit Hacı İbrahim'den el almış ve Hacı Bektaş (1209-1271), Karaca Ahmet, Seyit Harun (ö. 1320) ve Mevlana (1207-1273) ile görüştüğüne dair menkıbevi bilgiler bulunmaktadır (Taşğın, 2013a; Taşğın, 2013b; Taşğın, 2022; Öztürk, 2015).

Toplum tarafından mukaddes kabul edilen şahısların kutsallığı genellikle menkıbeler aracılığı ile aktarılır. Bu menkıbeler, çeşitli olağanüstü olaylarla örülü bir yapı arz ederek şahsın tarihî hayatını gölgede bırakır. Kerametle veliliğin bu derece iç içe geçmesi âdeta kerameti, veliliğin olmazsa olmazı hâline getirmiş (Gökalp, 2005) ve menkıbeler keramet motifleri ile zenginleşmiştir. Buradan hareketle Tanrı'ya ve evliyalara övgü ile başlayan Dediği Sultan menakıpnamesinin muhtevasında da her menakıpnamede olduğu gibi keramet motifleri ile karşılaşmak mümkündür. Makalede incelenen motifler, Ahmet Yaşar Ocak'ın *Kültür Tarihi Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri* adlı eserindeki tasnif esas alınarak oluşturulmuştur. Ayrıca evrensel motif numaraları, Stith Thompson'un altı cilt olan *Motif Index of Folk Literature* adlı eseri kullanılarak tespit edilmiştir.

1. Velinin Kendi Vücudunda Cereyan Eden Keramet Motifleri

1.1. Öldükten Sonra Yeniden Dirilme / Tabutunu Kendi Taşıması

Ölümden sonra yaşamın varlığı genellikle inanç sistemlerinin ortak düşüncesi olarak karşımıza çıkar. Çünkü ölümün yol açtığı çaresizlik sadece ahiret inancı ile giderilebilir. Mutlak manada umutlu olma yolunun öldükten sonra dirilmeyi kabul etmekten geçtiğini gören insan, fiziki dünyanın ötesine yönelme ihtiyacı hisseder (Kasaboğlu, 2007). Bu yönelim, halkın inanç dünyasında yaratmış olduğu çeşitli tasavvurları beraberinde getirir. Bunlardan biri de Hristiyanlık inancı içerisinde ortaya çıkmıştır. Hristiyanlık inancında, Hz. İsa'nın tanrısal varlığını kanıtlama amacıyla şahsına çeşitli mucizeler isnat edilmiştir. Bu isnat edilen mucizelerden biri de öldükten sonra geri dirilme olgusudur (Avcı, 2000). Geniş kitleler tarafından benimsenmiş olan bu olgu, Müslümanlar tarafından da kısmen kabul görmüştür. Aynı şekilde Şia grupları arasında da öldükten sonra yeniden dirilme inancı bulunmaktadır. *Ricat* olarak adlandırılan bu inanç, Mehdi ile ilgilidir. Şia inancına göre ricat, Mehdi'nin

zuhuru sırasında ölen kişilerin dirilerek kabirlerinden çıkacağı ve yeniden dünyaya geleceği anlamını taşır (Mutlu, 1995).

Eski toplumlarda ruhun varlığı, insanın titremelerine ve hareketlerine bağlanır çünkü bu hareketlerin insanın içine girmiş olan bir ruh tarafından yaptırıldığı düşünülür. Her inanç sistemi, ölümün yok ediciliğine karşı bir savunma mekanizması olarak bu inanç unsurunu sistemleştirir. Ata kültlerinin ortaya çıkışına da öldükten sonra yaşamın devam ettiğine dair inanç unsurları aracılık etmiştir. Ata ruhlarının yaşadığına dair inançlar, insan ruhunun ölümsüzlüğünü ya da ölümden sonra hayatta kalmasını varsayar (Frazer, 2004; Frazer, 2019). Bu varsayım çeşitli inanmaları doğurmuştur. Ruhlar hakkındaki düşüncelerini tabiat üzerine aktaran ilkel insan, her nesnede ruh bulunduğuna inanır. Buradan hareketle animizm anlayışı, doğanın canlı bir ruha sahip olduğu düşüncesinden ortaya çıkmıştır (Bayat, 2016). Türkler arasında da animizm anlayışının izleri görülür. Ölünün kendi başına amaçsızca dolaşması ve evine gelip yakınlarını görmesinin engellenmesi için pek çok ritüel mevcuttur (Roux, 1999). Sünni ve Bektaşi anlatmalarında ortak görülen ölümden sonra yaşam ile ilgili motife Dediği Sultan menakıbında da rastlanılır. Dediği Sultan vefat ettiğinde tabutundan inip kendi salını taşır (Taşğın, 2013, 264-265). Bir keramet unsuru olarak menkıbede karşılaşılan bu motif, esasen animizm anlayışının bir yansımasıdır. Ruhun öldükten sonra da yaşadığı anlayışının bir ürünü olan bu eski inanç kalıntısı menkıbede Dediği Sultan'a atfedilmiştir.

1.2. Aynı Anda Birkaç Yerde Birden Görünme/ Tayyimekân

Tayyimekân konulu efsaneler, Anadolu coğrafyasında sıklıkla karşılaşılan türlerden biri olmuştur. Dürüp bükmek, mesafe kat etmek, geçip gitmek anlamlarındaki *tay (tayy)* kelimesi tasavvufta uzak bir yere bir anda gitmek, an içinde çok uzun bir zaman yaşamak, aynı anda birden fazla yerde bulunmak gibi olağanüstü durumları belirtmek için kullanılır. Kavramın mekân ile ilişkisi ise tayyimekân olarak adlandırılır (Tan, 2019). Uzak mesafelerin bir anda aşılabilmesi veya uzun sürede yapılacak işlerin bir anda gerçekleşmesi anlamına gelen tayyimekân olgusu (Demirtaş, 2022), ilgili menakıpnamede Dediği Sultan'ın gösterdiği bir keramet motifi olarak karşımıza çıkar. Bu inanç motifi menkıbede Şeyh Kasım Avanî'nin hacca gitmesi ile başlar. Şeyh Kasım hacdayken her yerde Dediği Sultan'ı görür. Hacdan dönünce Dediği Sultan'ı hacda gördüğünü söyler. Etraftakiler, Dediği Sultan'ın arife ve bayramı kendileri ile geçirdiğini ve hacca gitmediğini belirtirler (Taşğın, 2013, 232-233).

Veliler etrafında şekillenen anlatılarda şahısların sahip oldukları olağanüstü özelliklerin başında kişinin zamanı ve mekânı hızla değiştirmesi yer alır. Bu durum, peygamberlerden sonra Allah'a en yakın insan olan velilerin gücünü gösterir (Kılınç İnevi, 2019). Dediği Sultan'a atfedilen bu keramet motifi ile onun toplum tarafından mertebesinin yüksek ve kutsal bir veli olarak algılandığı görülür. Nitekim dinî değerlerin mümessili olarak görülen velilere çeşitli fonksiyonların izafe ettirildiği menkıbeler aracılığıyla anlaşılmaktadır.

1.3. Cinsel Duygulardan Uzak Olma

Cinsellik, insanoğlunun ilkel benliğinin bir ürünüdür. Temel dürtülerden biri olan cinselliğin sosyal iz düşümü olarak evlilik kurumu meydana gelmiştir. Cinsellik

dürtüsü, açlık ve beslenme ilişkisine benzer. Cinsel açlık, bilimsel anlamda *libido* terimi ile karşılanır (Freud, 2014). Velilerin insanlara ait özelliklerden arınmış olması menkıbelerde keramet motifi olarak karşımıza çıkar. Bu özelliklerden biri de cinselliktir. Cinsel ifadeler, menkıbelerde alegorik bir anlatım metodu ile aktarılır. Bu olguyu çağrıştıracak kapalı ifadeler kullanılarak olay örgüsünün içerisine eklenir. Dediği Sultan'a ait menkıbede de Sünni ve Bektaşi menkıbelerinde ortak olarak karşılaşılan cinsel duygulardan uzak olma motifi, cinsel organında kırmızı ve beyaz gülün görünmesi ile ortaya çıkar. Bunun yanında yine cinsellik sonucunda hamile kalma eylemi de menkıbede meni yerine tükürük ile tezahür eder. Cinsellik üzerine menkıbede teşekkül eden keramet motiflerini izahlı bir şekilde aktaralım.

1.3.1. Cinsel Organında Beyaz ve Kırmızı Gül Görünmesi

Menkıbede, Dediği Sultan'ın cinsel arzulardan uzak olduğuna dair ilk ortaya çıkan motif, cinsel organında kırmızı ve beyaz gülün görünmesidir. Sünni ve Bektaşi anlatmalarında ortak görülen bu motif, menkıbeden anlaşıldığına göre Dediği Sultan hakkında kayınpederi ve kayınvalidesinin dedikodu yapması neticesinde ortaya çıkmıştır. Yapılan dedikodunun asılsız olduğunu göstermek adına alegorik bir anlatım tercih edilmiştir. Menkıbeden bu durum ile ilgili kesiti aktaralım.

Dediği Sultan'ın babalığı ve babalığının karısı, Dediği Sultan'ın dedikodusunu yaparlar. Daha sonra Dediği, babalığına elma toplamaya gideceklerini söyler. Dediği ağaca çıkıp elmaları yere düşürdüğünde bir dala ayağını atar ve babalığına yukarı bakmasını söyler. Babalığı Dediği'nin cinsel organlarının bulunduğu yerde bir beyaz bir de kırmızı gül görür ve Dediği Sultan'ın ayaklarına kapanıp özür diler (Taşğın, 2013, 253-254).

Metnin altyapısında, ortamda bulunmayan başka biri hakkında konuşulması yani dedikodu (Torun, 2021) yapmanın doğru olmadığı düşüncesi aktarılmıştır. Ayrıca menkıbeye konu olan velinin insani duygulardan uzak olduğu iletisi de bu sayede verilmiştir. Nitekim kutsalın tezahürü olan veliler, haz veren ve kirli kabul edilen her eylemden arınmış olması gerektiği düşüncesi de bu sayede metnin altyapısında ifade edilmiştir.

1.3.2. Tükürük ile Hamile Bırakma

Dediği Sultan'ın keramet sahibi olması ve insani duygulardan uzak olduğunun bir göstergesi de menkıbede bulunan tükürük ile hamile bırakma motifidir. Olağanüstü doğum motifi (Thompson, 1955b) olarak değerlendirilebilecek bu keramet, örtük bir cinselliğe işaret eder. Menkıbede tespit edilen ilgili kesiti aktaralım:

Dediği Sultan evlendiği gün gerdeğe girdiğinde karısının elini kendi avucuna koyar. Sonra karısının elini yarısına kadar ağzına alıp çıkarır. Daha sonra ağzından çıkardığı eli karısının ağzına götürür. Bu sayede karısı hamile kalır (Taşğın, 2013, 260).

Temelde su kültüyle ilgili olan tükürük, geleneksel düşüncede analojik olarak meni ile eş değer tutulur (Dundes, 1992). Münasebet olmadan hamile kalma motifini (Thompson, 1955a) içeren bu metin, Dediği Sultan'ın tükürüğünün dahi keramet ve kutsiyeti haiz olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Cinsel bir fiili ihtiva eden bu durum, alegorik bir anlatım tarzı ile menkıbede aktarılmış ve keramet motifi olarak metnin muhtevasında teşekkül etmiştir.

2. Tabiat Varlıkları ve Eşya Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

2.1. Cansız Varlıkları Kendilerinden Hareket Ettirme

Sünni ve Bektaşi metinlerinde ortak olarak rastlanan motiflerden biri olan cansız varlıkları kendiliğinden hareket ettirme durumu mevcut fizik kaidelerine aykırıdır. Olağanın dışında kalan her olgu menkıbelerde sıklıkla olağanüstülük motifi olarak teşekkül eder. Bu durumun amacı, olağan yaşayanların dikkatini olağanüstü unsurları üzerinde barındırdığı varsayılan velilerin üzerine çekmek ve velinin etrafına mürit toplamaktır. Bu amaç kapsamında teşekkül etmiş olan cansız varlıkların kendiliğinden hareket etmesi durumuna Dediği Sultan menakıbında da rastlamak mümkündür. Menkıbede ilgili motifin teşekkül ettiği kısımları bir kesit hâlinde ele alalım.

2.1.1. Dağları, Tepeleri, Taş ve Kayaları Yürütme/ Ağaca Binip Kamçıyla Savaşma

Dediği Sultan'ın kutsiyetini yansıtan cansız varlıklara hükmetme motifi, animizm inancının bir sonucudur. Animizm, doğanın canlı olduğu ve evrendeki her nesnenin bir ruha sahip olduğu anlayışıdır (Tylor, 1920). Geleneksel düşüncede canlı ve cansız tüm nesnelere ait iki katmanlı bir yapı oluşmuş ve bu nesnelerin somut bedenler içerdiği düşüncesi ile tamamına bir ruh isnat edilmiştir (Fiske, 2010). Tabiat unsurlarının bir ruhu olduğu düşüncesinin kaynaklık ettiği bu motif, tasavvuf erbaplarına atfedilerek eski Türk inancı ile İslamiyet'in bir sentezini bünyesinde barındırmıştır. Dediği Sultan'ın Konya halkına yardım etmek için gösterdiği bu keramet, menakıpnamenin eski inanç kalıntıları ile en çok ilişkili olduğu bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Menkıbedeki ilgili keramet, Sultan Alaaddin'in Frenklerle yedi yıl süren savaşı ve savaşın sonucunda bir türlü muzaffer olamaması ile başlar. Bu durum üzerine Konya halkı ağlaşır. Akabinde Dediği Sultan ağacın üzerine binip eline kamçıyı alır. Karaca Ahmet ise buluta binip eline ateş alır ve Frenk ordusunu bir saatte dağıtırlar (Taşğın, 2013, 234-235).

İlgili motif, Türk tasavvufunun kurucusu olan Hoca Ahmet Yesevi'nin Karacuk Dağı'nı ortadan kaldırması (Alptekin, 2012) olayına benzemekte ve aynı zamanda Horasan erenleri ile Dediği Sultan'ın ilişkisini ortaya koyması açısından da önem arz etmektedir. Menkıbede, Ahmet Yesevi'nin soyundan olduğu ifade edilen Dediği Sultan'ın keramet açısından da Horasan coğrafyası ile bağı bu motif neticesinde tasdik edilir.

2.1.2. Eşyaları Çok Uzaklara Sevk Etme/ Buğday ile Haber Gönderme

Menakıpnameye göre Dediği Sultan, Horasan erenlerinin geri dön çağrısına karşılık eline bir avuç darıyı alır. Horasan erenlerine darının üzerinde kıpırdamadan namaz kılmalarını ve darıdan onlara dua kılmasını ister. Darıyı havaya atar ve Horasan'a gönderir. Horasan erenleri darının üzerinde kıpırdamadan namaz kılamazlar ve buradan da Dediği Sultan'ın gelmeyeceğini anlarlar (Taşğın, 2013, 235-236). Dediği Sultan ile Horasan erenleri arasında cereyan eden olağanüstü haberleşme motifi, esasen bir mücadeleyi içermektedir. Dediği Sultan'ın darıyı havaya fırlatarak Horasan erenlerinden darı üzerinde namaz kılmalarını istemesi; onların mistik güçlerini sınamayı, kendi kerametinin gücünü göstermeyi ve tahakkümünü onlara

kabul ettirmeyi betimler. İletişim araçlarının henüz gelişmemiş olduğu bir dönemde uzak noktalarla ve cansız nesnelerle anında haberleşme olgusu, toplum tarafından olağanüstü bir durum olarak algılanmış ve bu kerameti gösterdiğine inanılan velilere saygı duyulması sağlanmıştır.

2.2. Kurumuş Ağaç veya Odun Parçasını Yeşil Ağaç Hâline Getirme/ Asayı Horasandan Fırlatma ve Düştüğü Yerde Ağaca Dönüştürme

Kurumuş ağaç veya odun parçasını yeşil hâle getirme ve asa fırlatma, menkıbelerin karakteristik özelliğini yansıtan motiflerden biridir. Nitekim Hacı Bektaşı Veli, Hacım Sultan, Hoca Ahmed Fakih ve *Saltukname*'de de Horasan'dan ateşli eğsi fırlatma motifi mevcuttur (Mazıoğlu, 1993). Mitik gücü taşıyan evliyalar, asaları ile söz konusu olan gücü eyleme geçirirler (Doğan, 2020). Dediği Sultan da asasını Rum iline fırlatarak kerametinin gücünü bu sayede göstermiştir. Menakıpnameye göre; Dediği Sultan'ın havaya atınca yere düşmeyen bir asası vardır. Asayı Rum iline gitmesi için havaya atar. Asaya, Rum erenlerine selam etmesini ve nereye düşerse arkasından gelip oraya yerleşeceğini belirtir. Asa kuş gibi uçarak Ilgın'a dik bir şekilde düşer. Bir sene içerisinde asa yeşerir ve dut ağacına dönüşür (Taşğın, 2013, 228). Kurumuş asayı ağaca dönüştürme motifi, bir bakıma Hristiyan azizler ile ilgili anlatılarda da görülür. Taberî, bu motifin yer aldığı Curcis'e ait iki menkıbe olduğunu belirtir (Ocak, 1983).

2.3. Mevsimin Dışında Çiçek veya Meyve Oldurma/ Kışın Elma Toplama

Türkler arasında tabiat kuvvetleri üzerinde hâkimiyet kurabilme telakkisi, İslamiyet'in kabulünden çok eskiye dayanmaktadır. Hunlarda hükümdar, gök menşeli olduğu için yağmur, kar, dolu yağdırabilme ve fırtına çıkarabilme yetisine sahip olmuştur. İslami dönemde de tabiata müdahale etme durumunun hâlen devam ettiği (Ocak, 1983), Dediği Sultan'ın mevsiminden önce elmaları oldurması motifinde de görülür.

Dediği Sultan, kış günü babalığına bir kap almasını ve bahçeye elma toplamaya gideceklerini söyler. Sultan, bir ağaca tırmanır ve ellerini açıp Allah'a dua eder. O esnada elmalar yere dökülür (Taşğın, 2013, 253-254).

2.4. Yerden, Taş veya Kayadan Su Çıkarma/ Asa ile Su Çıkarma

Yerden veya taştan su çıkarma kerameti, Hacı Bektaş-ı Veli'ye de izafe edilmiştir. Hünkar, Sulucakaraöyük'te bir tepenin eteğinde otururken üç kere "ak pınarım" der. Üçüncü deyişinde yerden tatlı ve berrak bir su fışkırmaya başlar (Gölpınarlı, 1958). Söz konusu olan motifin örneği, Kur'an-ı Kerim'de de yer alır. Hz. Eyüp'ün hastalığı esnasında iyice susadığı, Allah'ın emriyle ayağını yere vurarak çıkan sudan içtiği ve yaralarını yıkadığı aktarılır (Sâd 38/41-44). Ayrıca Hz. Muhammed'in de savaş esnasında elindeki oku yere saplayarak su çıkardığı rivayet edilir (Ocak, 1983). Kur'an kaynaklı bu keramet motifi Dediği Sultan menakıbında iki yerde ortaya çıkar.

İlkinde Dediği Sultan, Handan Sultan ile Ilgın'da bir dağ başına çıkar. Dağ başında Handan Sultan susar ve Dediği, asayı yere vurarak su çıkarır. Bu durum üzerine Handan Sultan, Dediği'nin elini öper ve Ilgın hamamı bu sudan meydana gelir (Taşğın, 2013, 250-251).

İkincisinde ise Dediği Sultan'ın etrafındaki dervişler bir gün susadıklarını söylerler. Bunun üzerine Dediği Sultan bir kaya görür ve kayayı kaldırıp dibine asasını vurarak su çıkarır (Taşğın, 2013, 259).

Yerden veya taştan su çıkarma motifli bu iki metnin altyapısına bakıldığında Hz. İbrahim'in eşi Hacer'in oğlu İsmail ile Mekke vadisinde yalnız kalması ile ilgili olaya bir telmihte bulunduğu anlaşılır. Hacer'in oğlu İsmail ile Mekke vadisinde yalnız kalması ve su bulmak için Safa ve Merve tepeleri arasında gidip gelmesi ile başlayan olay hem Kur'an hem de Buhari tarafından aktarılmıştır (Küçükaşçı, 2008).

3. Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

3.1. Vahşi veya Yabani Hayvanları İtaate Alma

Vahşi ve yabani hayvanları itaat altına alma ve hayvanların dilini bilme motifi, Süleyman Peygamber'e isnat edilen mucizevi bir fiil olarak karşımıza çıkar. Ancak halk Müslümanlığı kapsamında teşekkül ettirilen menakıpnamelerde peygambere ait olağanüstü özellikler, velilere de aktarılmıştır. Bunların yanında şamanların da hayvanların dillerini anlayabildiği hatta konuştuğu bilinir. Şamanlara ait Altay dualarında, Oğuz Kağan Destanı'nda ve Dede Korkut Hikâyelerinde bazı beylerin de hayvanlarla konuşabildikleri görülür. Bu durum, onların din adamı vasıflarının bir yansımasıdır (Gömeç, 2011). İnanç temelli bir motif olarak karşımıza çıkan vahşi hayvanları itaat altına alma kerameti, Dediği Sultan'a ait menkıbede de mevcut olup iki şekilde görülür.

3.1.1. Vahşi Hayvanları Zarar Vermez Hâle Getirme/ Kurt ile Kuzuyu Gütme

Bir velinin etrafında şekillenen keramet motiflerinde velinin nasıl tasavvur edildiği ve nasıl olağanüstü güçlerle donanmış insanüstü bir varlık olduğu açıkça görülür (Ocak, 2016). Halk arasında Allah dostu olarak kabul edilen velilerin hayatın doğal akışına ters olan motiflerle bezenmiş hayatları menkıbelerde konu edilir. Bu motiflerden biri de kurt ile kuzuyu aynı anda gütme eylemidir. Bu durumun gerçekleşmesi normal şartlar altında mümkün olmamakla birlikte bu tarz olağanüstülüklerin anlatılarda motif olarak kullanılmasının temel sebebi velilerin etrafına mürit toplamaktır. Bu motif Dediği Sultan menakıbında da görülür.

Dediği Sultan, gençliğinde çobanlık yaparken yatarak kurda kuzuyu güttürür (Taşğın, 2013, 252). Tezatlıklardan faydalanılarak bir keramet mefhumu teşekkül ettirme düşüncesi ile cereyan etmiş olan bu motif, inanç unsuru göz önünde bulundurulduğunda anlamlı bir yapıya bürünür. Çobanlık müessesesinin Halk İslam'ı noktasında peygamberlerin mesleği olarak görülüp kutsanmış olması da dikkati çeken bir husustur.

3.1.2.Vahşi ve Yabani Hayvanları Hizmetinde Kullanma

Yabani hayvanların evcilleştirilmesi insanlık tarihinin başlangıcına dek götürülebilir. İnsanın doğa ile mücadelesi ve hayatını idame ettirebilme düşüncesi bu duruma zemin hazırlamıştır. Menkıbede de bu durumun izleri keramet ve dua eksenli bir zeminde ortaya çıkar. Metinde iki farklı noktada bu keramet motifi ile karşılaşmak mümkündür.

İlki, Dediği Sultan'ın her akşam eve dönerken geyik ve tavşanların arkasından gelmesidir (Taşğın, 2013, 252). İkincisi ise Dediği Sultan'ın kendi türbesini tavaf ederken üçler, yediler ve kırkların gelmesi ile meydana gelir. Dediği onlara ziyafet vermek için Allah'a dua eder ve bir sürü geyik gelerek sütlerini verirler. Dediği Sultan ise bu sütleri bal ile karıştırıp velilerin önüne koyar (Taşğın, 2013, 258).

4. Biyolojik Mahiyette Keramet Motifleri

4.1. Hastalıkların Sağaltılması

Sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık ve hekimlik gibi birçok vasfa sahip olan şamanlar, halk arasında büyük bir öneme sahiptir. Bu şahısların kıyafetleri, kullandıkları alet ve yaptıkları işlerin şekli çeşitli zamanlarda değişirken kurban sunmak, ölünün ruhunu yer altına göndermek, kötü ruhlar tarafından gelen eylemleri önlemek ve hastaları tedavi etmek gibi görevleri devam etmiştir. Ancak toplumun medeniyet katlarını aşması ve eski Türk kamlarının içtimai iş bölümü neticesinde icra ettikleri görevler, yavaş yavaş farklı şahsiyetlere aktarılıp farklı zümreler ortaya çıkmıştır (Köprülü, 2013). Bu farklı zümrelerden biri de halk hekimliği kapsamında değerlendirilebilecek olan hastalıkların sağaltılması motifi ile Dediği Sultan menakıbında da görülür. Dediği Sultan'ın da yaralı kolu iyileştirmesi ve ağrıya iyi gelen karışımı yapması, şamanları anımsatmaktadır. Eski Türk inançlarındaki kamların hastaları iyileştirme yetisinin İslami dönemde evliyalara aktarıldığı anlaşılır. İlgili keramet, menakıpnamede şu şekilde geçer:

Dediği Sultan, Tuğrul'un yaralanan kolunu İhlas suresi okuyarak sıvazlar ve Tuğrul'un kolu eski hâline döner (Taşğın, 2013, 239).

Dediği Sultan, adına gevher dediği süt ve kudret balını karıştırarak velilere verir. Bunun tatarca hastalığına ya da sancıya iyi geleceğini söyler (Taşğın, 2013, 258).

5. Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri

5.1. Tehlike veya Felakete Maruz Kalanları Kurtarma/ Kamçı ile Düşmanları Dağıtma

İnsanlar ile ruhlar arasında aracı olan şamanlar; kurban sunma, ayin düzenleme ve gelecekten haber verme gibi vasıflara sahiptir (Radloff, 1976). Bu vasıfların yanı sıra şamanların savaşlarda da önemli bir yeri vardır. Şamanlar, olağanüstü güçleriyle Türk ordusunun önemli birer mensubudurlar. Ancak kesici ve delici silahlar kullanan askerlerden farklı olarak onlar, ordu zor duruma düştüğü zaman savaş sahnesine çıkıp mistik güçlerini kullanan kişiler olarak karşımıza çıkarlar. Bu nedenle şamanlar, ordunun özel güç sahibi mensupları olarak değerlendirilebilirler (Çan-Erdal, 2020). İslami dönemde ise zor durum ve felaketlerde insanlara yardımcı olan şahıslar, evliyalar olarak ortaya çıkar. Özellikle Türk evliya menakıpnamelerinde Hızır'ın Müslüman askerlere savaşta yardım ettiğini anlatan metinlere rastlanılır. Ancak bazı menkıbelerde savaşta orduya yardım etme fonksiyonu diğer velilere de izafe ettirilmiştir. Genel olarak halk Müslümanlığında Hızır kavramı ve bunun tabii sonucu olarak Hızır'a atfedilen bazı işlevler veli telakkisiyle paralellik gösterir (Ocak, 2012). Dediği Sultan'a atfedilen Hızır'a ait fonksiyon, ilgili menkıbede şu şekilde geçer:

Zaloğlu Rüstem savaş esnasında darda kalır ve erenlere dua eder. O esnada Dediği Sultan, bir anda haykırarak kamçısını vurur ve düşmanları dağıtır (Taşğın, 2013, 232).

6. Veliliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Keramet Motifleri

6.1. Beddua Ederek Hasımlarını Cezalandırma

Türklerin İslamiyet ile tanışmalarını takip eden dönemlerde bir kişinin ya da nesnenin Tanrı'nın sevgisinden yoksun kalmasını ve kötülüğe uğramasını dilemek

amacıyla kullanılan sözlere, Türk kültüründe genel olarak beddua denilmiştir. Türkler en eski dönemlerden itibaren beddualar aracılığıyla tehlikeleri gidererek güvende olmayı tesis etmişlerdir. Bir düzensizlik hâlinde ortaya çıkan beddualar, bozulan düzeni inşa etme ve adaleti sağlama hedefine yönelik söylemlerdir. Toplumsal düzlemde yanlış davranışları sergileyen şahıslar, dinî açıdan ön plana çıkan kişiler tarafından edilen beddualar vesilesiyle cezalandırılır (Keskin, 2020). Evliyalar, Türk kültür dairesi içerisinde Allah dostu olan kişilerdir. Bu minvalde evliyalar, kutsal kişiler olarak kabul edilmiştir. Dediği Sultan menakıbında da Dediği Sultan'ın bedduası sonucu Seyit Harun'un kendi okuyla ölmesi, velayet makamına toplumun kutsiyet yüklediğinin bir işaretidir. Söz konusu olan menkıbede Seyit Harun'un ölümünün sebebi, velinin kutsallığına karşı saygısızlık edenlerin cezalandırılmasıdır. Beddua ederek cezalandırma motifi aynı zamanda Dede Korkut anlatmalarında da mevcuttur. "Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek" anlatısında Deli Karçar, Dede Korkut'u öldürecekken Dede Korkut beddua eder ve Deli Karçar'ın eli havada asılı kalır (Ergin, 2018). Söz konusu olan anlatılarda menfi davranışların bir ceza ile sonuçlanacağı toplumun bilinçdışına yüklenerek velayet makamına yönelik olumlu davranışların pekiştirilmesi sağlanır. Dediği Sultan menakıbında ilgili keramet motifi şu şekilde geçer:

Seyit Harun, Dediği Sultan'a kasten ok atar. Dediği Sultan, oku tutar. Oku atanın kendi oku ile ölmesi için beddua eder. Oku fırlatır ve Seyit Harun ölür (Taşğın, 2013, 230).

6.2. Duanın Kabul Olması Üzerine Hasımlarını Cezalandırma

Kerametleriyle tanınmış olan dervişler, kutsal oldukları kadar gizli bilgiye de sahip olan kişilerdir (Hasluck, 2012). Velilerin sahip oldukları bu mistik bilgiler, onları diğer insanlardan ayıran kutsiyetlerinin bir sonucudur. Onların kutsiyetlerine inanmayarak veliyi sınamak isteyenler, kolektif bellekte küçümsendiği yahut bir cezaya maruz bırakıldığı görülür. Menakıpnameye göre; Dediği Sultan Beyşehir'de Melenkürbid dağına çıkar. Gökten doksan bin evliya Dediği Sultan'ı sınamak için iner. Evliyalar namaz kılmak için kıbleyi arar fakat bulamazlar. Dediği Sultan, dua ederek Allah'tan mihrap ister. Duası kabul olur ve gökten üç yüz mihrap dolu gibi iner (Taşğın, 2013, 229-230). Dediği Sultan'ı sınamak isteyen doksan bin evliyanın kıbleyi bulamamaları üzerine menkıbede teşekkül ettirilen bu motif, Dediği Sultan'ın ağzı dualı ve Allah dostu olduğunu göstermesi açısından önem arz eder. Anadolu erenleri ile Horasan erenleri arasındaki mücadelenin esasına dayanan bu motif, veliler arasındaki keramet mücadelesinin de oluşmasına zemin hazırlamıştır. Menkıbedeki durum, aslında bir sınama yöntemi olarak karşımıza çıkar. Dediği Sultan'ın Horasan'dan Anadolu'ya henüz gelmiş olması Anadolu'da yaşayan erenlerin keramet konusunda bir sınama yapmaları gerekliliğini de beraberinde getirir.

6.3. Kendi Kanını Başına Sürerek Düşmanlarını Öldürme

Menakıpnameye göre Dediği Sultan'ın bir düşmanı suratına tokat atar ve burnundan kırk damla kan akar. Dediği Sultan kanına dua okuyarak başına sürer ve kırk düşmanı aniden ölür (Taşğın, 2013, 231). Dua, daima gerekli olan durumlarda ve zorunluluk hâllerinde başvurulan söylemlerdir. Amaç kötü durumun yok edilmesi ve iyiliğin inşasıdır. Efsanelerde dua yahut beddua sonucu kötülük ortadan kalkar ve düzen tesis edilir (Keskin, 2020). Söz konusu olan Dediği Sultan menakıbında da Dediği

Sultan, kanına dua okuyarak kırk düşmanı öldürmüştür. Ancak bu keramette dikkat çeken husus, kana dua edilmesidir. Nitekim insan kanı pek çok topluluk için kutsal olarak tasavvur edilir (Sezen, 2004). Ayrıca birçok derde deva olan dervişin nefesi, eli, tükürüğü (Alptekin, 2010) ve kanı, mistik güçleri harekete geçiren kutsal olgulardır.

Sonuç

Eski Türk inanç sistemleri ile İslamiyet'in bir sentezi olan veli kültü, sözlü kültürde çeşitli fonksiyonlarla takdis edilmiştir. Veliler; hastalıkları iyileştirme, hava olaylarına ve cansız varlıklara müdahale edebilme, tayyimekân ve tayyizaman yapabilme gibi pek çok olağanüstülük fonksiyonuna sahip olmuşlardır. Menkıbeler de söz konusu fonksiyonların aktarımını sağlayan anlatı türlerinden biri durumundadır. Genellikle keramet motifleri ile örülen menkıbelerin bünyesinde velinin hem sağlığında hem de ölümünden sonra gösterdiği olağanüstülükler tezahür eder. Bu durum, toplum içerisinde velilerin hem saygınlığını artırmış hem de kutsal ve dokunulmaz olarak algılanmasına yol açmıştır.

Makaleye konu olan Dediği Sultan menakıbı, keramet motifleri ile zenginleşen hacimli bir eseri teşkil eder. Eserde altı adet ana başlık olmak üzere on dokuz adet alt başlıkta keramet motifi tespit edilmiştir. Tespit edilen keramet motifleri, Ahmet Yaşar Ocak'ın *Kültür Tarihi Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri* adlı eserindeki tasnif esas alınarak oluşturulmuştur. Buna ek olarak Stith Thompson'un *Motif-Index of Folk Literature* adlı çalışması esas alınarak on dokuz alt başlığın motifleri evrensel anlamda değerlendirilmek üzere verilmiştir. Ancak ilgili menakıpnamede Ocak'ın tasnifinin dışında üç farklı motif tespit edilmiştir. Bu motifler; "Tükürük ile hamile bırakma", "Duanın kabul olması üzerine hasımlarını cezalandırma", "Kendi kanını başına sürerek düşmanlarını öldürme" şeklinde olmak üzere tasnife ekleme yapılmıştır. Metinde tespit edilen motiflerin kaynağı iki ana hatta ortaya çıkar. Genel çerçevede düşünülecek olursa bu kaynaklar, eski Türk inançları başta olmak üzere İslamiyet ve Hristiyanlık gibi semavi dinlerin inanç motiflerini kapsar. Keramet motiflerinin kaynağı ne olursa olsun amaç, veliyi kutsal bir olayın parçası hâline getirme ve ona kutsallık atfetme arzusudur. Sonuç olarak toplumun kültürel gen kodlarında mevcut olan eski inançların kalıntıları yeni kültür ortamına geçişle birlikte adapte olup şekil değiştirerek devamlılığını sürdürmüştür.

Kaynaklar/References

Alptekin, Ali Berat. "Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği". *Milli Folklor*. 86 (2010), 5-19.

Alptekin, Ali Berat. *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

Avcı, Betül. "Hıristiyanlıkta ve Kur'an Tefsirlerinde Hz. İsa'nın Mucizeleri". *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*. 2 (2000), 257-268.

Bakırer, Ömür- Faroqhi, Suraıya (1975). "Dediği Dede ve Tekkeleri". *Belleten Türk Tarih Kurumu*. 39/155 (1975), 447-467.

Bayat, Fuzuli. *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016.

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969.

Çan, Şamil - Erdal, Cafer. "Savaşta Orduya Yardım Etme Motifinin Türk Şamanlığındaki Kökeni Üzerine". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. 13/31 (2020), 1056-1072.

Demirtaş, Sezai. *Türk Efsanelerinde Tayyimekân ve Tayyizaman Olgusu*. Konya: Palet Yayınları, 2022.

Doğan, Oğuz. *Bitlis Efsaneleri: Psiko-sosyal ve Arketipsel Çözümleme*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2020.

Dundes, Alan. "Wet and Dry, and Evil Eye: An Essay in Indo-European and Semitic Worldview", *The Evil Eye -A Case Book-.* ed. Alan Dundes. 257-312. Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1992.

Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018.

Fıske, John. *Mitler ve Mitleri Yapanlar -Eski Masal ve Batıl İnançların Karşılaştırmalı Mitoloji Tarafından İncelenmesi-*. İzmir: İlya Yayınevi, 2010.

Frazer, J. George. *Altın Dal -Dinin ve Folklorun Kökleri 1-*. çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Payel Yayınevi, 2004.

Frazer, J. George. *Ölümsüzlük İnancı ve Ölülere İbadet*. çev. Ömer Faruk Tokat. Ankara: Gece Kitaplığı, 2019.

Freud, Sigmund. *Cinsellik Üzerine*, çev. Hasan Can. Ankara: Tutku Yayınevi, 2014.

Gökalp, Haluk. "Ahi Evran-ı Veli'nin Menkıbevî Kişiliği". *Ahilik Araştırmaları Dergisi.* 1/ 2 (2005), 23-37.

Gölpınarlı, Abdülbâki. *Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Veli -Vilâyet-Nâme-*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1958.

Gömeç, Sadettin. *Şamanizm ve Eski Türk Dini*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.

Hasluck, Frederick William. *Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam*. çev. Timucin Binder. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.

Kasaboğlu, Abdurrahman. ″Kur'ân'da Ümit-İman İlişkisi″. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. 18 (2007), 155-176.

Keskin, Ahmet. *Türk Kültüründe Alkışlar ve Kargışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, 2020.

Kılınç İnevi, Nurdan. "Kur'an Kaynaklı Keramet Motifleri". *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5 (2019), 94-122.

Köprülü, Mehmet Fuad. *Edebiyat Araştırmaları I*. İstanbul: Alfa, 2013.

Kur'an-ı Kerim. Erişim 19 Mart 2023. https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/S%C3%A2d-suresi/4011/41-44-ayet-tefsiri.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri. ″Safâ ve Merve″. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 35/441-442. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Mazıoğlu, Hasibe. ″Ahmed-i Yesevi'nin Anadolu'ya Attığı Ateşli Eğsi″. *Türk Dili*. 504 (1993), 557-562.

Mutlu, İsmail. *Tarihte ve Günümüzde Câferîlik*. İstanbul: Mutlu Yayınları, 1995.

Ocak, Ahmet Yaşar. *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983.

Ocak, Ahmet Yaşar. *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.

Ocak, Ahmet Yaşar. *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri -XV-XVI. Yüzyıllar-*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

Oral, M. Zeki. "Turgut Oğulları, Eserleri-Vakfiyeleri". *Vakıflar Dergisi*. 3 (1956), 31-64.

Öztürk, Rıdvan. ″Dediği Sultan Adı ve Bir Yerelleştirme Örneği: Dedegi-Dediği″. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi.* 74 (2015), 119-130.

Pehlivan, Gürol. "Dinî Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar". *Milli Folklor*. 83 (2009), 88-96.

Radlof, Wilhelm. *Sibirya'dan Seçmeler*. çev. Ahmet Temir. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976.

Roux, Jean-Poul. *Altay Türklerinde Ölüm*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.

Sakaoğlu, Saim. *Efsane Araştırmaları.* Konya: Kömen Yayınevi, 2009.

Sezen, Yümni. *Antropolojiden Psikanalize Kurban ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.

Tan, M. Nedim. ″Tay″. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 2/582-583. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Taşğın, Ahmet vd. "Dediği Sultan ve Seyit Harun Karşılaşması: Menakıpnamelerin Anlam Dünyası". *XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri Kitabı XII. Cilt.* Haz. S. Nurdan ve M. Özler. 19-26. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2022.

Taşğın, Ahmet. "Dediği Sultan ve Menakıbı: Konya ve Çevresinde Alevi Bektaşi Ocaklarının İzleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi.* 66 (2013b), 213-238.

Taşğın, Ahmet. *Dediği Sultan ve Menakıbı-Konya ve Çevresinde Ahmet Yesevi Halifelerinin İzleri*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013a.

Thompson, Stith. *Motif-Index of Folk Literature- A Classification of Narrative Elements in Folktales Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends I*. USA: Indiana Universty Press, 1955a.

Thompson, Stith. *Motif-Index of Folk Literature- A Classification of Narrative Elements in Folktales Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends V*. USA: Indiana Universty Press, 1955b.

Torun, Damla. "Kadın Folkloru Bağlamında Dedikodu ve İşlevleri: Menteşe/Muğla Örneği". *Dedikodu Kitabı.* ed. Emine Gürsoy Naskali. 175-186. İstanbul: Kitabevi, 2021.

*Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 2.*Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.

Tylor, Edward B. *Primitive Culture- Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Lenguage, Art, and Custom*. London: John Murray, Albemarle Street W, 1920.